

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

В. С. БІЛЕЦЬКИЙ, В. М. ОРЛОВСЬКИЙ,
В. І. ДМИТРЕНКО, А. М. ПОХИЛКО

ОСНОВИ НАФТОГАЗОВОЇ СПРАВИ

Видання друге, виправлене та доповнене

«Новий Світ-2000»

Львів

2020

УДК 622

Рекомендовано до друку кафедрою «Видобування нафти, газу та конденсату»
Навчально-наукового Інституту хімічних технологій та інженерії,
Протокол №10 від 24.04.2018

Рецензенти:

Яремійчук Р. С. – доктор технічних наук, професор;

Бойко В. С. – доктор технічних наук, професор кафедри «Розробка та експлуатація нафтових і газових родовищ» Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу;

Горобець Г. Ж. – доктор технічних наук, професор кафедри збагачення корисних копалин Національного гірничого університету

Б 61 Білецький В. С. Основи нафтогазової справи / В. С. Білецький, В. М. Орловський, В. І. Дмитренко, А. М. Похилко. – видання друге, виправлене та доповнене, Львів : Новий Світ-2000, 2020. – 312 с.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ISBN 978-617-7519-16-3

Видавництво «Новий Світ-2000»

У навчальному посібнику викладено комплекс питань нафтової і газової справи, які передбачені програмою курсу «Основи нафтогазової справи», що вивчається студентами спеціальностей «Нафтогазова інженерія та технології», «Гірництво» й інших, нафтогазових інститутів та факультетів.

Посібник може бути використаний також при підготовці робітничих кадрів для бурових і нафтогазовидобувних підприємств.

ISBN 978-617-7519-16-3

© Білецький В.С., Орловський В.М.,

Дмитренко, В.І., Похилко А.М., 2020

© ПП Новий Світ-2000, ФОП Піча С.В., 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ	8
1.1. Джерела енергії й органогенна сировина.....	8
1.2. Загальна характеристика паливно-енергетичної сировини та її роль в енергетиці.....	19
РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ НАФТОГАЗОПРОМИСЛОВОЇ ГЕОЛОГІЇ.....	30
2.1. Історія видобутку та використання нафти і газу	30
2.2. Геологія земної кори.....	51
2.3. Характеристика нафтових та газових родовищ.....	64
2.4. Гідрогеологічні особливості родовищ нафти і газу.....	75
2.5. Походження, класифікація та фізико-хімічні властивості нафти.....	83
2.6. Природні й нафтові гази, гази альтернативних джерел та їх властивості.....	99
2.7. Пошуки і розвідка родовищ нафти й газу	131
РОЗДІЛ 3. БУРІННЯ НАФТОВИХ І ГАЗОВИХ СВЕРДЛОВИН	137
3.1. Історія розвитку та сфери застосування буріння свердловин	137
3.2. Елементи свердловин і їх класифікація.....	143
3.3. Способи буріння свердловин	146
3.4. Режимы буріння свердловин	152
3.5. Промивання та продування свердловин.....	153
3.6. Розмежування пластів і закінчування свердловин	156
3.7. Бурові долота	160
3.8. Бурильна колона	167
3.9. Вибійні двигуни.....	170
3.10. Бурові установки.....	172
РОЗДІЛ 4. РОЗРОБЛЕННЯ НАФТОВИХ І ГАЗОВИХ РОДОВИЩ	180
4.1. Пластова енергія та сили, що діють у покладах	180
4.2. Режимы роботи нафтових покладів	180
4.3. Системи розроблення нафтових і газових родовищ.....	187
4.4. Методи підвищення нафтовіддачі пластів	190

4.5. Способи експлуатації нафтових і газових свердловин	193
4.6. Методи підвищення продуктивності свердловин	205
4.7. Ремонт свердловин.....	209
4.8. Обладнання, що застосовується при експлуатації свердловин.....	210
4.9. Обладнання, яке використовується при підземному ремонті свердловин.....	223
РОЗДІЛ 5. СИСТЕМИ ЗБОРУ НАФТИ І ГАЗУ НА ПРОМИСЛАХ ТА ЇХ ПРОМИСЛОВА ПІДГОТОВКА	228
5.1. Призначення установок підготовки нафти.....	228
5.2. Промислові споруди для збору нафти на промислах	228
5.3. Промислова підготовка нафти	331
РОЗДІЛ 6. ТРАНСПОРТУВАННЯ НАФТИ ТА ГАЗУ	240
6.1. Основні види транспорту нафти і нафтопродуктів.....	240
6.2. З історії нафтогазопровідного транспорту	240
6.3. Місце трубопровідного транспорту, його розвиток та структура на сучасному етапі	244
6.4. Транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами	247
6.5. Транспортування природного газу трубопроводами.....	251
6.6. Залізничне транспортування нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу.....	258
6.7. Водне транспортування нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу	265
6.8. Автомобільне транспортування нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу	273
6.9. Нафтобазове господарство	276
РОЗДІЛ 7. ПЕРЕРОБКА НАФТИ	279
7.1. Продукти і процеси переробки нафти	279
7.2. Основні методи переробки нафти.....	281
7.3. Перегін нафти.....	282
7.4. Процеси переробки нафти	285
7.5. Хімічна переробка нафтової і газової сировини	291
7.6. Основні нафтохімічні виробництва	293
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ	300
ЛІТЕРАТУРА.....	309

ВСТУП

Розвиток промисловості й сільського господарства країни практично неможливий без застосування нафти і газу, а також продуктів їх переробки.

Нафта – відмінне паливо. Однак спалювати нафту для одержання тепла недоцільно, тому що з неї можна отримати цілий ряд цінних продуктів, які використовуються майже в усіх галузях народного господарства. Бензин, дизельне паливо, гас, різні змащувальні мастила, парафін, мазут, бітум – ось далеко не повний перелік нафтопродуктів, які одержують при переробці нафти.

Природний газ також є чудовим паливом як для промисловості, так і для побуту. Газ знаходить застосування і як сировина для хімічної промисловості. Він використовується для виробництва синтетичного каучуку, пластмас, синтетичних волокон, спиртів, добрив, сажі та інших найцінніших продуктів.

Отже, нафта, газ і продукти їх переробки істотно впливають на розвиток економіки країни, на підвищення матеріального добробуту народу. Тому темпам зростання нафтової та газової промисловості в Україні, як і в інших нафтогазовидобувних державах Європи та світу, постійно приділяється велика увага.

Свідченням тому є історія розвитку нафтової й газової промисловості в Україні, яка нараховує більше 100 років, а також показники видобутку й переробки нафти та газу в нашій державі.

У 1909 році на Прикарпатті видобування нафти досягало 2 млн т на рік. Перший газопровід Борислав–Дрогобич був збудований у 1912 році. Перші нафтопереробні заводи в Україні виникли на Прикарпатті, що належало Австро-Угорщині, у Бориславі, Львові, Дрогобичі, Надвірній в середині – другій половині ХІХ століття.

На початку ХХ століття на Прикарпатті почали застосовувати попутний нафтовий газ у промислових масштабах.

Початок масштабного видобутку та використання природного газу на теренах України пов'язаний з відкриттям у 1920 році Дашавського газового родовища, яке почали експлуатувати з 1924 року.

Сьогодні провідне місце за видобутком нафти і газу посідає Лівобережна Україна. Основні родовища нафти й природного газу знаходяться в Харківській, Сумській, Полтавській, Дніпропетровській і Чернігівській областях.

Найбільше з газових родовищ – Шебелинське (80% усіх запасів газу в Україні), на другому місці за запасами газу Західно-Хрещищенське газоконденсатне родовище, котре експлуатується з 1970 року, потім Гнідинцівське нафтоконденсатне родовище – одне з найпродуктивніших в Україні, яке діє з 1960 року.

У Прикарпатській нафтогазоносній провінції працюють нафтогазовидобувні управління в Бориславі й Долині.

У Причорноморсько-Кримській нафтогазоносній області станом на 2014 р. експлуатувалося 17 газових родовищ. Найбільші з них – Голіцинське, Джанкойське, Глібовське, Оленівське, Задорненське, Стрілковське.

В Україні діють нафтопереробні заводи: Лисичанський, Кременчуцький, Херсонський, Бердянський, Дрогобицький, Львівський, Надвірнянський та газопереробні заводи: Бориславський, Глинсько-Розбишівський, Гнідинцівський, Долинський, Качанівський, Шебелинський, Яблунівський.

У 50 – 80-х роках ХХ ст. в Україні видобуток нафти, й особливо газу, поступово зростав.

Найбільшого рівня видобутку нафти разом з газоконденсатом було досягнуто 1972 році – 14,4 млн т, а газу в 1975 році – 68,7 млрд м³.

Починаючи з другої половини 1970-х років видобуток нафти й газу в Україні стабільно скорочувався в першу чергу у зв'язку з виснаженням старих родовищ, які нещадно експлуатувалися під час вимушеного входження України до СРСР. Унаслідок цього у 2013 році нафти і газоконденсату було видобуто лише 2,97 млн т, а природного газу – 19,34 млрд м³.

Через значне падіння видобутку нафти і газу в державі утворився дефіцит енергоносіїв. Тому на державному рівні здійснювалися заходи щодо визначення й упровадження найбільш ефективних способів збільшення обсягів видобування нафти та природного газу.

У 2014 році видобуток нафти і газового конденсату продовжував падати, їх було видобуто 2,72 млн т, а видобуток природного газу вдалося стабілізувати і навіть дещо збільшити до 19,8 млрд м³.

У 2015 році в Україні було видобуто 2,46 млн т нафти й газоконденсату і 19,9 млрд м³ природного газу.

На 2020 рік передбачається досягти видобутку нафти та газоконденсату 5,3 млн т, а природного газу – 28 млрд м³.

У цьому навчальному посібникові викладено програмний матеріал курсу «Основи нафтогазової справи».

Курс передбачає вивчення основ геології, буріння нафтових і газових свердловин, розробки й експлуатації нафтових і газових родовищ, а також транспорту, зберігання та первинної переробки нафти і газу.

Широкий обсяг питань, що розглядаються, створює певні труднощі при вивченні цієї дисципліни.

Мета навчального посібника – полегшити вивчення цього курсу, підготувати студентів до наукового розуміння ведення основних робіт на нафтогазовидобувних підприємствах.

Автори будуть вдячні читачам за всі зауваження і поради, які будуть ураховані при підготовці наступних видань навчальних посібників із цього курсу.